

Stefania SPAN

Cooperativa Sociale Trieste Integrazione a m. Anffas Onlus, Via Cantù, 45. I-34134 Trieste
progetti_cse@triesteintegrazioneanffas.it

Patrizia CLEMENTI

Cooperativa Sociale Trieste Integrazione a m. Anffas Onlus, Via Cantù, 45. I-34134 Trieste
progetti_cse@triesteintegrazioneanffas.it

Deborah ARBULLA

Museo Civico di Storia Naturale di Trieste, Via Tominz, 4. I-34139 Trieste
deborah.arbulla@comune.trieste.it

fordította: NEMES-JAKAB Éva • ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi
 Intézet • jakabev@gmail.com

szakmai lektor: HORVÁTH Péter László, főiskolai docens • Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Nevelés-
 tudományi Tanszék

Akadálymentes múzeum

A könnyen érthető nyelv és az augmentatív és alternatív kommunikáció a tudományos ismeretterjesztés szolgálatában¹

Absztrakt

A fizikai akadályok mellett számos embernek ún. kulturális akadályokkal is szembe kell néznie nap mint nap: ezek a nehézségek leginkább az információhoz való hozzáférés terén mutatkoznak. A megfelelő eszközök biztosításával ezeket az akadályokat is felszámolhatjuk annak érdekében, hogy valódi inklúzióról és a társadalomban való valódi részvételtől beszélhessünk. A „Cooperativa Sociale Trieste Integrazione a marchio Anffas Onlus” és a triezsti Természettudományi Múzeum együttműködésében megvalósuló projekt kétféle megoldást kínál az információhoz, a kultúrához, a közös tudáshoz való hozzáférés biztosításához. A projekt résztvevői két, különféle képpen támogatott látogatói útvonalat alakítottak ki: az egyik könnyen érthető nyelven készült szövegekkel támogatja a múzeumlátogatást, a másik útvonal az Augmentatív és Alternatív Kommunikáció eszközkészletét mozgósítja a látogatói élmény érdekében.

Kulcsszavak: egyenlő esélyű hozzáférés, múzeum, könnyen érthető nyelv, tanulásban akadályozott személyek, értelmileg akadályozott személyek

¹ Az „I musei al tempo della crisi. Problemi, soluzioni, opportunità” címmel Triesztben 2016. november 16–18. között megrendezett konferencián elhangzott előadás írott változata..

Accessible museum. Easy Language and Augmentative and Alternative Communication for science education²

Abstract

In addition to physical barriers, many people also face so-called cultural barriers every day: these are most evident in the area of access to information. By providing the right tools, these barriers can also be overcome in order to talk about real inclusion and real participation in society.

The project *Cooperativa Sociale Trieste Integrazione a marchio Anffas Onlus*, in partnership with the Trieste Museum of Natural History, offers two solutions to ensure access to information, culture and shared knowledge. The project participants have developed two differently supported visitor pathways: one that supports the museum visit with texts in easy-to-understand language, and one that mobilises the tools of Augmentative and Alternative Communication to enhance the visitor experience.

Keywords: equal access, museum, easy-to-understand language, people with learning disabilities, people with intellectual disabilities

Akadálymentes múzeum

A könnyen érthető nyelv és az augmentatív és alternatív kommunikáció a tudományos ismeretterjesztés szolgálatában

Kik vagyunk?

Az Olaszország-szerte működő közhasznú nonprofit egyesület, az *Anffas Onlus* (Értelmi Sérült, Autista Személyek és Családjaik Országos Egyesülete) a „kihívásokkal élő személyek” és családjaik jogainak védelmén és előmozdításán dolgozik (lásd az 1. honlapot).

Az Anffas Onlus kötelékében működő *Società Cooperativa Trieste Integrazione* (Trieszti Integrációért Szövetkezet) szociális és pedagógiai szolgáltatásokat kínál, valamint egy szakképzési központot működtet a kihívással élő fiatalok és felnőttek számára. Évek óta részt vesz az általa ellátott személyek társadalmi befogadását és részvételét előmozdítani kívánó kezdeményezésekben, mint amilyen az Akadálymentes Múzeum kialakításának folyamata is volt.

A projekt bemutatásának még teljesebbé tétele érdekében a folyamatban aktívan részt vevő, intellektuális kihívással élő (ford. – értsd: tanulásban akadályozott)³ fiatal, Mattia B. beszámolóját is olvashatják a szövegben.

² Az angol nyelvű címet, az angol nyelvű absztraktot, illetve a magyar és angol nyelvű kulcsszavakat az eredeti tanulmány nem tartalmazza. Ezeket a kiegészítéseket a folyóirat követelményei alapján emeltük be a tanulmányba.

³ A fordító és a szakmai lektor megjegyzése: jelen magyar nyelvű fordításban helyenként megőriztük az olasz szakkifejezések eredeti formáját, pl. *intellektuális kihívással* és *szociális/társas kapcsolati nehézségekkel élők*, ami az értelmileg akadályozott, a tanulásban akadályozott és az autista személyeket is magukba foglaló fogalom. Helyenként az *intellektuális kihívással élő személyek*, máshol az *értelmileg akadályozott / tanulásban akadályozott személyek* fogalmakat használjuk.

A projekt

Az alábbi megfontolásból indultunk ki: a megértéshez támogatást igénylő személyeket a mindennapi életben számos olyan nyelvi tartalom veszi körül, melyek csak nehezen és nem közvetlenül hozzáférhetők számukra.

Élég csak a napilapokra, újságokra, magazinokra, különböző okmányokra, úrlapokra, hivatalos közleményekre, levelekre, híradásokra, rádió- és tévéműsorokra gondolnunk. Ezek a szövegek a társadalmon belül jelentős szakadékot teremtenek az emberek között, növelik a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Évekkel ezelőtt, mikor látogatást tettünk a trieszti Természettudományi Múzeumban, mi is számos nehézséggel találtuk szemben magunkat. Ezek a nehézségek nem fizikai vagy érzékszervi kihívások voltak, hanem olyan kulturális falak, melyek az információhoz való hozzáféréstől zártak el minket.

Mattia B. a kiállítással kapcsolatos véleményét így fogalmazta meg: „Néhány társam, mielőtt az Anfassba jöttem, már volt a Természettudományi Múzeumban, és nehezen tudták elolvasni a feliratokat. Azt látták, hogy néhány felirat nagyon nehezen érthető. Nem értettek semmit!”

Mint a legtöbb nehézség, ez is leküzdhetővé válik, ha az érintettek megfelelő támogatást kapnak hozzá: olyan eszközöket, melyek valódi megoldást jelentenek, hatékonyan képesek a hozzáférést gátló akadályok lebontására, és amelyeket az érintett személyek életének valamennyi területén alkalmazni kellene.

A kultúra területén jelentkező akadályok felszámolásával kezdtük. Bár az emberek különböző képességekkel rendelkeznek, ettől függetlenül mindenkinek egyaránt joga van a kulturális életben való részvételhez. A kultúra valamennyiünk számára kiemelt jelentőséggel bír, hiszen az egész életen át tartó tanulás színtereként hozzájárul, hogy még felnőttként is lehetőségünk legyen új dolgokat tanulni. Ugyanakkor a kapcsolódás, az öröm, a szórakozás, a közösséghez tartozás megélésének fontos tere is ez (Blackstone & Hunt-Berg, 2003).

Az Akadálymentes Múzeum projekt eredményeként 2015 októberétől mindenki számára rendelkezésre állnak a trieszti Természettudományi Múzeum termeiben azok az egyszerűsített ismeretterjesztő szövegek is, melyek két különböző kommunikációs stratégiát működtetve kísérik a látogatókat: a kiállítási információk akadálymentesítésének egyik útja az augmentatív és alternatív kommunikáció (továbbiakban: AAK) eszközkészletét hívja segítségül, a másik pedig könnyen érthető nyelven teszi hozzáférhetővé azokat.

Az AAK használata megkönnyítheti, hatékonyabbá teheti a kommunikációt. Az írott szöveghez társuló képek, szimbólumok, ikonok, fényképek a vizuális csatornát mozgósítják annak érdekében, hogy a verbális üzenet minél egyértelműbbé váljon (Beukelman & Mirenda, 2004).

A könnyen érthető nyelv alkalmazásakor egyszerű, de jól körülhatárolt szabályok alkalmazásával törekszünk arra, hogy a szöveget könnyebben érthetővé, ezáltal a benne közölt információt hozzáférhetőbbé tegyük. Így senkit ne érthessen hátrányos megkülönböztetés az információhoz való hozzáférés tekintetében. (A könnyen érthető nyelvről lásd a 2. és a 3. honlapot.)

A projekt kezdetén megállapodtunk abban, hogy kétféle bejárési útvonalat alakítunk ki, melyek jöllehet egymástól nagyon eltérő kommunikációs rendszert és eszközkészletet működtetnek, ezt azonban ugyanazon cél szolgáltatásban teszik: hogy a látogatók minél szélesebb köre számára elérhetővé váljon a múzeumi élmény.

Az AAK mint kommunikációs forma a nyelv és beszéd területén nagyobb támogatást igénylő emberek és az olvasni nem tudók kommunikációs akadályainak legyőzésére irányul (Dowden & Cook, 2002). A könnyen érthető nyelv írott változata az alacsonyabb olvasási készséggel rendelkezők számára jelent segítséget, illetve az olvasni tudók azon csoportjai számára, akiknek a szövegek megértésével nehézségeik lehetnek. Ebbe a csoportba nemcsak az intellektuális kihívással élő személyek tartozhatnak, hanem akár a gyerekek, bizonyos idős személyek, az alacsonyan iskolázott emberek, vagy akár azok is, akik kevésbé ismerik az olasz nyelvet (lanes, 2005).

A projekt részei

A munkánk több szakaszból állt.

A múzeum bejárásával kezdtük, mely során a kiállítási tárgyakra és a termekben található ismeretterjesztő szövegekre összpontosítottunk. Ez utóbbiak kifejezetten nehézséget jelentenek a kiállítás befogadása szempontjából, ahogy azt Mattia is meséli: „Elmentünk a múzeumba, és sok mindent láttunk, például a bálnát, a delfint, a barátfókát. Elolvastuk a kiírásokat is, nehezek voltak. Voltak például olyan rövidítések, hogy »1 m«. Ezt nem annyira lehet érteni; jobb azt írni, hogy »1 méter«. Vagy ott vannak azok a jelek, mint ez: % – nem tudom, mit jelent, vagy hogyan kell olvasni. Meg vannak még nagyon nehezen érthető szavak, vannak latin szavak is. A kiírásokban keveredett az olasz egy kis angollal. Jobb, ha csak olaszul van. És túl sok dolgot írtak ki.”

Csak a legfőbb nehézséget jelentő elemekre hozunk példát (ld. 1. ábra), de ezek alapján is sejthető, hogy a feldolgozandó „kulturális akadályok” száma nem volt csekély.

1. ÁBRA. PÉLDÁK A MÚZEUMI SZÖVEGEKBEN MUTATKOZÓ KULTURÁLIS AKADÁLYOKRA

NEM HOZZÁFÉRHETŐ INFORMÁCIÓK: NÉHÁNY PÉLDA

- nehéz kifejezések
- angol fordítás ugyanazon a tablón, a termek különféle tablói között sem egységes módon
- túl sok információ
- rövidítések és betűszavak
- jelek (pl. százalékJel)

Az első bejárás során a múzeum részéről dr. Deborah Arbulla projektfelelős is velünk tartott, és miként Mattia mondja, „mesélt nekünk és segített, hogy jobban értsük”.

A következő szakaszban a saját intézményünkben dolgoztunk tovább a tanultakkal. A nehezebb tartalmaknak utánajártunk, gazdagítottuk az ismereteinket. Mattia így meséli: „Ezután visszamentünk az Anffas-ba és átismételtük, hogy mit tanultunk a múzeumban. Annak érdekében, hogy jobban értsük, néztünk filmeket, dokumentumfilmeket, fényképeket, kerestünk hozzá könyveket, és kerestünk információt az interneten is.”

Ezután következett a szövegek újraírása. Arra törekedtünk, hogy a tanultakat újrafogalmazzuk. Egyrészt figyeltünk arra, hogy minél világosabb és minél egyszerűbb magyarázatokat írjunk; másrészt igyekeztünk a szöveg megjelenésének is a lehető legegyszerűbb formát adni: ügyeltünk a betűméretre, a betűtípusra, a sortörésre, a mondatok rövidségére és a több sorba kerülő, hosszabb mondatok értelemszerű tagolására. Ebben a munkafázisban segítségünkre volt az *Információ mindenkinek. A könnyen érthető kommunikáció európai alapelvei* című dokumentum (lásd még 2. honlap). A szabályrendszer kidolgozása az Inclusion Europe (értelmileg akadályozott személyek és családjaik érdekvédelmi szervezeteit tömörítő európai ernyőszervezet, melynek az Anffas Onlus is tagja) koordinálásában és a *Pathways II. Utak a felnőttképzésben értelmi fogyatékossgal élő emberek számára* elnevezésű, az Európai Unió *Egész életen át tanulás* programjának finanszírozásával zajlott. A dokumentum olasz nyelvre történő adaptációjában az Anffas Onlus is részt vett (lásd 2. és 3. honlap).

Anélkül, hogy ehelyütt részletesen kitérnénk ezen alapelvek ismertetésére, szeretnénk kiemelni az aktív részvétel elvét, amelyen minden könnyen érthető szöveg készítésének alapulnia kell. Ennek az elvnek az újszerűsége abban rejlik, hogy a „Semmit rólunk nélkülünk!” szlogennek megfelelően, az érintett személyekkel közösen végzett munkáról van szó, és nem egy nekik végzett tevékenységről.

Amikor az új, hozzáférhető múzeumi feliratok készítéséről beszélünk, fontos hangsúlyozni, hogy mindez tíz intellektuális kihívással élő, a szervezetünk szolgáltatásait igénybe vevő személy aktív közreműködésével történt. Meggyőződésünk, hogy ők is képesek információt szolgáltatni.

Fontos, hogy olyan emberekkel közösen írjuk a szövegeket, akik maguk is olvasási és megértési kihívásokkal élnek. Ők tudják a legjobban megmutatni, hogy mi az, amit nehezen értenek meg, és mire van szükségük az információ megértéséhez.

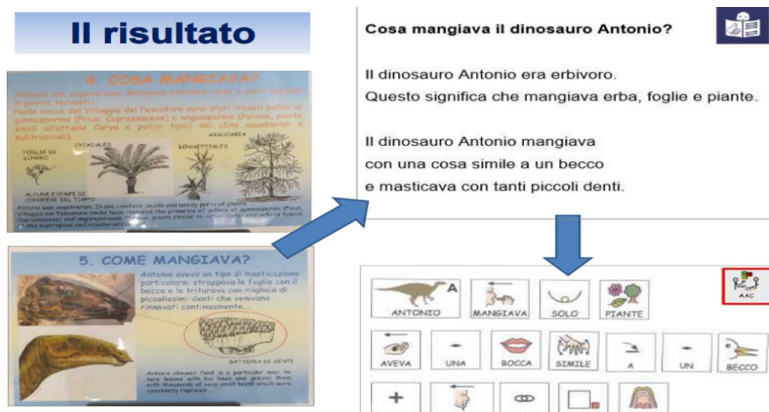
Ahogy Mattia mondja, „elkezdtek a múzeumi feliratokat átírni könnyen érthető nyelvre. Együtt csináltunk mindent, egy csapat vagyunk. Voltak szabályaink, például, hogy nagyban írjunk, egyszerű szavakat használjunk, amiket a csoportban mindenki ért, és csak a legfontosabb dolgokat írjuk le.”

Miután elkészültek az első fogalmazványok, tartalmi ellenőrzés következett, hogy egyszerűségük mellett továbbra is megfeleljenek a tudományos pontosság kritériumainak.

„Amikor már befejeztük az írást, visszamentünk a múzeumba, és dr. Deborah Arbulla megmondta, hogy rendben van-e, vagy sem. Voltak nehéz témák, nem mindig volt gyerekjáték! Néha Deborah kijavított minket, és segített nekünk, hogy a helyes dolgokat írjuk” – meséli tovább Mattia.

A projekt eredménye

A fent bemutatott munkafolyamat pl. a 2. ábrán látható eredménnyel zárult. A meglévő múzeumi szövegektől eljutottunk azok könnyen érthető nyelvi átdolgozásához. Ezt a szövegváltozatot használtuk aztán az AAK szimbólumaira történő fordítás során.

2. ÁBRA: AZ EREDMÉNY

MIT EVETT ANTONIO, A DINOSZÁURUSZ?

Antonio, a dinoszaurusz növényevő állat volt.

A növényevő állat azt jelenti,

hogy az állat fűvet, leveleket és virágokat eszik.

Antonio, a dinoszaurusz csőrzerű szájjal evett,

és sok pici foggal rágta meg az ételt.

Az akadálymentesítés eredményeként most minden teremben olvasható egy-egy rövid magyarázó szöveg a kiállítási tárgyakról. A kiállítási térben elhelyezésre került néhány szabadon tanulmányozható könyv is, melyekből az érdeklődők további információkat gyűjthetnek a témában. Ugyanezek a szövegek hordozható formában is hozzáférhetők, hogy a látogatók kezükben a szöveggel szabadon mozoghassanak a kiállított tárgyak között.

Egy helyi iskola tanulóinak köszönhetően immár minden szöveg angol nyelven is elérhető a látogatók számára.

Visszatérve az aktív részvétel elvére elmondhatjuk, hogy a projekt következő szakaszában ez az elv új dimenziót is kapott. A projektben részt vevő intellektuális kihívással élő emberek a múzeumi tér aktív szereplőivé váltak: egyrészt a kiállítási szövegek alkotóiként, másrészt a múzeum teljes jogú látogatóiként és használói-ként, hiszen biztosítottá vált számukra az élményszerzéshez szükséges megértés folyamata. Mindezekon túl a kultúra terjesztőiként is felléphettek: elindult egy múzeumi programsorozat, aminek a keretében előre meghirdetett vezetéseken ők maguk viszik végig a látogatók csoportjait a tárlatokon. Mattia lelkesen mesél erről: „Sok embert kísértünk végig a termeken. Meséltünk az Antonio nevű dinoszauruszról, a barlangi medvéről, a cápákról és a Carlotta nevű cápáról, a tengeri emlősökről, az emberszabásúakról, az elefántokról. Megnyitó is volt, és aztán megérkeztek

a családjaink, meg sok iskola, egészen kicsi gyerekek is. Interjút adtunk, meg videó készült rólunk, és még a hírekben is benne voltunk. Még két konferenciára is elmentem, hogy a projektről beszéljek.”

Ez a projekt több szereplő összefogásával születhetett meg. Részt vettek benne Trieszt város önkormányzatának Kulturális és Szociálpolitikai Osztályai; az ISAAC (Augmentatív és Alternatív Kommunikáció Nemzetközi Egyesülete) olaszországi tagozata; a trieszti Iqbal Masih oktatási intézményegyüttes Francesco Rismondo iskolája, amelynek felső tagozatos diákjai könnyen érthető angol nyelvre fordították le a múzeumi szövegeket; az angliai székhelyű Mencap egyesület, amely az elkészült angol fordítások érthetőségét ellenőrizte; valamint néhány középfokú oktatási intézmény iskolai közösségi szolgálatot teljesítő diákjai.

És végül

Úgy érezzük, hogy az Akadálymentes Múzeum projekt révén sikerült a kezdeti célkitűzéseinket elérni. A látogatók és a látogatói igények kerültek a figyelem középpontjába azért, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény 9. és 30. cikkében foglaltak értelmében biztosíthassuk a kultúrához, az információhoz, a tudáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés jogát (Kent-Udolf & Sherman, 2004; Borgnolo et al., 2009). Meggyőződésünk ugyanis, hogy ezek kulcsfontosságú lépések a fogyatékos emberek valós inklúziója és társadalmi részvétele felé.

Különbéle intézményekkel és szervezetekkel sikerült együttműködések kialakítanunk. A projekttel elindultunk azon az úton is, amelynek célja, hogy lebontsa a falat a lakosság egy része és a kollektív képzeletben még mindig az elit számára fenntartott helyként élő múzeum között. Az út során a lakosság e csoportja maga mögött hagyhatja az e helytől való idegenkedést és az oda nem tartozás érzését. A múzeum pedig nyitott, együttműködésen alapuló térré alakul, amely a látogatóihoz való aktív odafordulást a társadalmi elkötelezettségen alapuló működésének stratégiai pontjává teszi.

Az eredeti tanulmány adatai:

Museo accessibile: il Linguaggio facile da leggere e la Comunicazione Aumentativa Alternativa per la divulgazione scientifica semplificata. *Museologia Scientifica Memoria* 2019(18), 127–130. https://www.anms.it/riviste/dettaglio_rivista/34/30

Irodalomjegyzék

- Beukelman, D. R. & Mirenda, P. (2004). *Manuale di Comunicazione Aumentativa e Alternativa. Interventi per bambini e adulti con complessi bisogni comunicativi*. Centro Studi Erickson.
- Blackstone, S. W. & Hunt-Berg, M. (2003). *Social Networks. A communication inventory for individuals for severe communication challenges and their communication challenges and their communication partners*. Augmentative Communication Inc.
- Borgnolo, G., De Camillis, R., Francescutti, C., Frattura, L., Troiano, R., Bassi, G. & Tubaro, E. (Eds.) (2009). *ICF e Convenzione ONU sui diritti delle persone con disabilità. Nuove prospettive per l'inclusione*. Centro Studi Erickson.

- Dowden, P. & Cook, A. M. (2002). Choosing Effective Selection Techniques for Beginning Communicators. In Reichle, J., Beukelman, D. & Light, J. (Eds.): *Exemplary Practices for Beginning Communicators*. Paul H. Brookes Publishing Co. pp. 395-431.
- lanes, D. (2005). *Bisogni educativi speciali e inclusione*. Centro Studi Erickson.
- Kent-Udolf, L. & Sherman, E. (2004). *Il linguaggio funzionale*. Centro Studi Erickson.

Honlapok

1. <http://www.anffas.net>
2. <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read/>
3. <http://www.anffas.net/it/linguaggio-facile-da-leggere/linee-guida/>

A téma iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk az alábbi magyar nyelvű forrásokat:

- Bóka Zsanett (2021). *Könnyen érthető múzeumi anyagokkal összefüggő tapasztalatok*. Szakdolgozat. Témavezető: Horváth Péter László, Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Horváth Péter László (2022). *Múzeum mindenkinek! Múzeum mindenkinek?* *Carissimi* XIII:3. 7–9.